

likovni umetnosti. V prid literature je mogoče celo reči, da sta njena raven in zanimivost višja, kot je naša splošna bralna kultura, zlasti bralna kultura zahtevnejših tekstov. Vendar je to vprašanje, ki presega naše razmišljanje o sedanjem trenutku v jugoslovanskih literaturah in bi terjalo strokovno analizo naše splošne kulture in duhovne civilizacije. Nikoli ni nobena prehojena pot v kulturi tako dolga, da temeljni cilj ne bi ostal enako oddaljeno nedosežen. Pri sedanji stopnji civilizacije (kibernetika, informatika, genetika, robotizacija itd.) je še tako visoka kulturna raven posameznika in družbe tisti skrajni minimum, ki nas še zmore obvarovati, da ne zdrknemo v novo in morda dokončno barbarsko ero.

Ljubljana, julij 1985

Svoboda in avtonomija — osnova etike javne besede

Bojan
Štih

Piščeva opomba: Aktiv društva slovenskih novinarjev v Delu in častno razsodišče istega društva sta 9. aprila letos priredila posvetovanje o vprašanjih etike javne besede. Žal se zaradi bolezni nisem udeležil tega posvetovanja, pa tudi pričujoče besedilo še ni bilo napisano do omenjenega datuma. Zdaj sem napisal te misli o omenjenem vprašanju in je morebiti zato prav, če se pojavijo post festum v tiskani obliki.

Najprej hvala za vabilo v časnikarsko družino. Navsezadnje je res, da sem začel svojo pisateljsko pot med vojno in po njej kot časnikar. Učili pa so me takrat pisati Aleksij Bebler, Ciril Kosmač, Bogdan Osolnik, Dušan Pirjevec in potem nekaj let pozneje še Uroš Kraigher in Drago Šega, ki sta z Breznikovimi in Bajčevimi nauki ter zgledi, predvsem pa z Jurčičevimi, Kersnikovimi, Cankarjevimi, Župančičevimi izkušnjami in normami uspešno zdravila mojo, zaradi aktivistične govorice in fraze hudo obolelo slovenščino. Začel sem pri Vodniku in Bleiweisu.

S skrbjo spremljam degradacijo slovenskega časnikarstva, ki mora služiti dnevni politiki, gospodarstvu, vojaštvu, športu in neuvrščenemu bloku. Pa to nikakor ni najhujše. Najbolj hudo je to, da sodobni lumpenproletariat, ali kakor bi zapisal Abditus »capinski proletariat«, ob njem pa še birokracija in tehnokracija, torej trije vsegamogočni in ukazujoči subjekti naše družbe, zapovedujejo in predpisujejo, kakšen bodi časnik, kakšna bodita radijski in televizijski program, kakšna bodi govorica človeka in kakšno bodi njegovo samoupravno mišljenje, ki pa mora biti tudi vseč višjim, visokim in najvišjim v naši družbi. Mislim na komercialno politični vidik našega časopisja. Ta je kajpada hud ponaredek in kot takšen izraz »modernega« slovenskega nevzgo-

jenega in neosveščene človeka. Saj ta človek z neverjetno silovitostjo in močjo uveljavlja nizki okus »neandertalca« oziroma »krapinskega« bitja naše moderne civilizacije. Pravzaprav bi moral zapisati anticivilizacije. Kajti to, kar zdaj poznamo na civilizacijskem polju mi, nima nikakršne zveze s sodobnimi oblikami industrijsko in gospodarsko razvitega in produktivnega sveta. Pri tem pa moram reči še to: naš stari krapinski »prednik« je še imel pred seboj odprto prihodnost, naš sedanjí človek pa nosi v sebi le sindrom konca, ki ga določajo nemost, neznanje in nemoralnost. To vemo vsi in vendar se zavijamo v časniškarski molk!

Kriva vera v pseudorevolucionarno naravo dohodkovnih odnosov in vraže, ki glorificirajo naše tozde in sise, razkrajajo našo družbo. Načeli pa so tudi že narodni organizem in njegovo v zgodovini izpričano in potrjeno voljo do ustvarjalnega dela. Ponavljam, če Petek ne sreča pravočasno Robinsona, postane Gadafi, Idi Amin, Naser, Homeini, Sekou Touré, Bocassa, Marcos, Duvalier, Ceausescu. In še kdo. Petek brez Robinsona postane nasilnik, ki ga vidimo in srečujemo v našem vsakdanu v nemajhnem številu na ulicah, v vlakih, v gostilnah, na športnih igriščih, na sestankih. Brali smo, da več kot polovica zaposlenih v Sloveniji nima strokovne kvalifikacije. Skoroda polovica zaposlenih pa ni dokončala osnovne šole. To so tako strašni podatki, da jim človek komajda verjame.

Vsi pa tudi dobro vemo, da se je naša družba znašla v ostri etični, moralni, kulturni in znanstveni krizi. Izhod iz naših sedanjih protislovij vidim le v popolnem prevrednotenju (lahko bi rekli tudi v absolutni demokratični modernizaciji) vsega, kar danes obstaja pri nas kot družba, socialni sistem in ideološka pragmatika. Če želimo ozdraviti našo družbo, pa moramo najprej zahtevati, nato pa tudi vzpostaviti svobodo in avtonomijo za vse segmente intelektualne (družbenoduhovne) biti našega nacionalnega občestva. Toda tako, da takoj družbeno uveljavimo tudi zgodovinski spomin in izkušnjo, kajti le s pomočjo obeh bomo lahko na osnovi komparativne zgodovinske metode ločili sedanjo laž od preteklih resnic.

Najprej beseda o svobodi. Brez popolne svobode ni v družbi nikakršnega napredka. Neki slovenski politik je nedavno izjavil, da nikoli ni bilo popolne svobode. V zmoti, in to zelo hudi, tiči, če tako zares misli. Če ne bi bilo v zgodovini popolne svobode, Marx in Engels ne bi mogla objaviti Komunističnega manifesta in vsega drugega, kar sta napisala. Popolna svoboda v tedanji družbi jima je njuno dejanje omogočila, saj tisti čas še ni poznal našega absurdnega 133. člena. Tudi kapitalistični tiskarji so natisnili Marxova in Engelsova dela, zakaj takrat še ni eksistirala represivna institucija založniških, programskih in delavskih svetov. Popolno svobodo v zahodnem civiliziranem svetu Marxovega časa so še kako s pridom izkoristili in uporabili socialisti prve in druge internacionale!

Treba je vendarle že enkrat kategorično reči, da je nemški cesar Wilhelm II. prav tako organizator oktobrske revolucije, kot je bil to Lenin. Nemški cesar je dovolil potovati Leninu skozi Nemčijo sovražno Rusiji. Lenin je potoval v udobnem vagonu. Imel je vso oskrbo, policija je vedela, kdo je v njem. In vendarle ni nihče Lenina izvlekel iz

tega vagona in ga postavil pred sodišče, čeprav so se vsi zavedali, da je potnik v vagonu fanatični revolucionar. Wilhelm II. je s tem svojim dejanjem neizmerno veliko pomagal Leninu, zato pa ni prav nič storil dobrega za svojega ruskega carskega sorodnika. Ironično rečeno Wilhelm II. bi smel počivati v mavzoleju na Rdečem trgu!

Ta dva primera z Marxom in Leninom nazorno pričata, kako odločilna je za revolucijo popolna svoboda. To popolno »staro« svobodo revolucionarji v obilni meri izkoriščajo. Seveda le do takrat, dokler so v opoziciji. Ko pa zmagajo in zavladaajo, takoj spišejo 133. člen ali pa kak drug člen, ki je v duhu podoben imenovanemu. Mi pa moramo zato reči, da ni mogoče izvrševati in opravljati časnikarskega poklica brez popolne svobode. Brez tiste, ki sta jo uživala Marx in Lenin.

Zdaj pa še beseda o avtonomiji. Dokler ne bomo našega političnega sistema demokratizirali in socializirali tako, da se bo konstituiral kot pluralistični sistem popolnih avtonomij (recimo: avtonomija univerze in znanosti, zdravstva, kulture in umetnosti, informacijskih sredstev, kmečkega dela in tako dalje), ne bomo stopili niti enega samega koraka naprej iz zmede, v kateri danes životarimo, ko se iz mednarodnih političnih nagibov »nesebično« žrtvujemo za interese arabskih, črnskih in drugih držav. Mi se moramo zaradi socialistične ideje zavzemati za vzpostavitev avtonomij v družbi. Pri tem nas ne sme prestrašiti nobena grožnja, da bomo zaradi svobode in avtonomij kršili tako imenovane državne skrivnosti. Ker se kot socialisti odločamo za ukinitvev države, moramo vedeti, da je ta ukinitvev možna le, če takoj odmrjejo vse državne in politične skrivnosti. In ko bodo odmrle te skrivnosti, se bo zrušil tudi sleherni etatizem. Toda z avtonomijami moramo ravnati preudarno. Zato gospodarstvo ne more uživati v narodu in v družbi nobenih sedanjih privilegijev. Biti mora podrejeno družbi, narodu in človeku. Če so elektrikarji danes v izgubi, naj si znižajo visoke plače, naj delajo recimo nekaj časa zastonj, pri tem pa naj pazijo, da bodo plodno izkoristili delovni čas za delo in da ne bodo visokega odstotka energije pošiljali v zrak ali v zemljo. Slovenski časnikarji morajo zato, ker so socialisti, načeti v imenu vseh nas brezimnih in brezpravnih volilcev vsa temeljna vprašanja naše socialne in politične eksistence. Spregovoriti morajo časnikarji o našem volilnem sistemu, s katerim smo opustili — kdo bi vedel zakaj — klasične revolucionarne zahteve evropskega in ameriškega delavskega in socialističnega gibanja o tajnih, svobodnih in neposrednih volitvah. Ne zanikam, da so nekatere korporativne prvine našega delegatskega sistema lahko dopolnilo revolucionarnim in socialističnim načelom o tajnih, svobodnih in neposrednih volitvah, v katerih pa mora imeti jasno demokratično vlogo tudi opozicija. Nikakor pa ne morejo biti omenjene korporativne prvine surogat za revolucionarno opisano trojno naravo volitev.

Prepričan sem, da brez svobode in avtonomije ne more biti socialističnega in demokratičnega časnikarstva. To resnico potrjuje podatek, da skoraj sedemdeset let trajajoča tradicija agitpropovskega transmissijskega leninskega žurnalizma ni spočela niti enega ustvarjalnega časnikarskega imena, ki bi ga lahko ohranili v zgodovinskem spominu. Leninove teze o transmissijah stranke so spodkopale sindikate, mladinsko organizacijo, tisk in navsezadnje tudi stranko samo, kot vidimo in

spoznavamo v sedanji černobilski krizi sovjetskega sistema. Družba realnega socializma je postala brezoblični seštevek sindikalnih organizacij, mladinskih in strankinih organizacij, armijskih enot, policijskih oddelkov in neskončno razvejane birokracije. Tak brezoblični seštevek pa prav lahko obvladuje peščica privilegiranih revolucionarjev.

Če želijo slovenski časnikarji delati in živeti, misliti in pisati, morajo biti avtonomni. Ta njihova avtonomija bodi utemeljena v moralni in etični naravi časnikarskega poklica pa tudi v strokovni in demokratični odgovornosti, ki je *conditio sine qua non* časnikarskega poklica. Gre za resnico. Slovenski časnikar sme in mora pisati le resnico. Zato bralci želimo zvedeti, koliko prispevamo Slovenci za federacijo, za vojsko, za financiranje politike neuvrščенosti, za financiranje iraško-iranske vojne, koliko prispevamo za Arafatove Palestince in kolikšna je naša pomoč afriškimi, azijskim in južnoameriškimi državam. Koliko smo dali Bocassi, Idiju Aminu, Naserju, Boumediennu in tako dalje. O vsem tem vprašujemo kot bralci, ne zato, ker bi želeli pobegniti pred nekaterimi političnimi in zgodovinskimi nujnostmi in dolžnostmi, marveč poizvedujemo o resnici zato, ker vemo, da je svet enoten, da iz njega ni mogoče izstopiti in da v njem moramo sodelovati.

Kdo lahko opravlja poklic slovenskega časnikarja? Osveščen Slovenec in osveščena Slovenka, ki se zavedata eshatološkega in ontološkega bistva v našem političnem, kulturnem in civilizacijskem izročilu. Vemo, kaj to izročilo zajema: karantansko in koseško demokracijo, protestantizem, socialni program kmečkega (slovenskega) odpora, protiturško in krščansko obrambo evropske kulture, Zoisovo in Linhartovo demokratično idejo o državi, družbi in narodu. Prešernov nacionalni program in svetovljanstvo, demokratično množičnost taborov in majniške deklaracije, Cankarjevo nonkonformnost in evropski socialistični program, intelektualno analizo Naših zapiskov, Krekovo socialno reformo, pogum vojaških uporov, boj proti orjuni in fašistično-unitarističnemu jugoslovanstvu, protifašistično demokratično zvezo Osvobodilne fronte in partizanstva, odpor proti Stalinovemu lagerju, program liberalno-pluralistične odjuge v 50. in 60. letih, sodobno zanikanje neostalinističnega integralnega jugoslovanstva našega časa. Poklic slovenskega časnikarja lahko opravljata Slovenec in Slovenka, ki obvladata in spoštujeta naš knjižni in časnikarski jezik, ki sta zato mojster ali mojstrica svoje stroke (politične, sociološke, ekonomske, kulturno-umetniške in znanstvenih strok), Slovenec in Slovenka, ki utemeljujeta svoje delo, mišljenje in ravnanje v morali in etiki, ki jo poznamo od starogrških in krščanskih časov naprej skozi vso zgodovino človeka in človeškega rodu, ki sta nadpovprečno nadarjena in opravljata svoje delo zaradi ustvarjalne sle, ne pa zaradi kruhoborstva, ki spoštujeta človeka in njegovo državljansko integriteto in svobodo, ki sta sposobna sanjati socialistično sanjo, se reče odkrivati demokratično, kulturno in v znanosti utemeljeno vizijo človekove in narodove prihodnosti, ki verujeta in priznavata metafizično skrivnost sveta, življenje človeka pa tudi Neba, ki je nad nami razpeto kot upanje, verovanje in — poezija.

Ampak brez poguma ne bo šlo. Mislim na tisti pogum, kakršnega je opisal eden velikih pisateljev modernega časa Ciril Kosmač, in to v Temnikarjevem grško-slovenskem subjektu.